

06. Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç romanından TDK Çevrim İçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ne katkılar¹

Suna YERLİKAYA²

Faysal Okan ATASOY³

APA: Yerlikaya, S.; Atasoy, F. O. (2021). *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* romanından TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ne katkılar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö9), 65-76. DOI: 10.29000/rumelide.984736.

Öz

Deyimler; bir toplumun tarihî, coğrafi, edebî ve beşerî hafızasının parçalarındandır. Bu yüzden deyimler, bir toplumun değişik yönlerden tanınmasını sağlayacak ipuçları taşır. Dilin sahip olduğu kelimelerin işlevleri bakımından değerini, anlatım zenginliği üzerinden ortaya koyar. Taşındıkları anlam değerleri ve anlatımda kıvraklık sağlama güçleri sebebiyle deyimler her zaman incelenmeye değer bulunmuştur. Diller, ait oldukları topluluğun bızatihi idrak ettiği hayatı akletme ve bunu söz vasıtasıyla düşünceye dökerek başkalarına anlatma-aktarma konusunda dilin söz varlığı arasında yer alan deyimleri bolca kullanırlar. Böylece deyimler vasıtasıyla, toplumda zaman zaman ortaya çıkan sosyo-kültürel farklılaşmaları, dili konuşanların geçmişten tevarüs edip devam ettirdiği hayat tarzını ve bakışı ve bunlardaki değişimleri takip etmek mümkün olmaktadır. Bu bakışın dile yansıyan taraflarını kelimeler ve tabirler, bunların kökeni ve yapısı, dili konuşanların kelime tercihi ve kelimelere veya tabirlere yüklediği anlamlar üzerinden takip etmek de mümkündür. Deyimlerin anlam bakımından genişleme, daralma, iyileşme, kötüleşme gibi her türden değişimleri, ortadan kalkma veya türeme gibi olayları değişik incelemelere konu olmuştur. Bu çalışma, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* adlı romanının birinci baskısını esas alarak romandaki bütün söz varlığından yüz yıl önceki Türkçenin söz varlığı içinde yer alan deyimlerin tespitini ve bunlardan günümüz Türkçesine ulaşanlarını, ayrıca bunların varlıklarını ne şekilde devam ettirdiğini tespit ederek deyim araştırmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma Hüseyin Rahmi GÜRPINAR'ın *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* adlı romanında geçen deyim varlığı ile sınırlandırılmıştır. Çalışma konusu edilen yazar-eser tercihinde, Hüseyin Rahmi'nin dönemin kültür ve dil özelliklerini eserlerine yansıtmaya biçimi göz önünde bulundurulmuştur. Yazarın, eserlerinde hem dil hem de içtimai açıdan halkın konuştuğu dile ait unsurlara sıkça başvurmasına bağlı olarak döneminin kültürünü ve dilin tabii ortamındaki kullanımını gerçek hayattan kesitlerle vermesi yönü eser ve yazar seçiminde etkili olmuştur. İncelemeye konu olacak bütünü oluşturmak üzere adı geçen eserin Arap harfli baskısı ve yapılan Latin harfli son baskısı karşılaştırmalı olarak okunmuş ve metnin sağlanması yapılmıştır. Metin dizin programı vasıtası ile dizilmiş ve bütün kelimelerin ve birleşik yapılar abece sırası ile liste hâlinde alınmıştır. Dizilen bütün bu kelimelerin ve deyimlerin anlamları bağlamlarına göre tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler ve anlamları (gerek deyim oluşturulan kelime grubu gerekse anlamı) *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* ile karşılaştırılmış, sözlükte yer almayan veya sözlükte bulunduğu hâlde yapısında değişme yahut anlamında farklılaşma olan deyimler tespit edilmiş, abece sırasıyla dizilmiştir. Ayrıca deyim

¹ Bu çalışma, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç Romanında Deyimler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² YL., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, (Erzincan, Türkiye). S- sunasever69@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7056-9708. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi:18.05.2021-kabul tarihi: 20.08.2021; DOI: 10.29000/rumelide.984736]

³ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, (Isparta, Türkiye) faysalatasoy@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0348-3151

özelliği göstermeyen (deyim olarak kabul edilemeyecek) bazı birleşik yapılar da ayrı bir liste hâlinde dizilmiş ve deyim olup olamayacakları hususundaki tartışmalı konulara da değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Deyim, TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Deyim Katkıları

Contributions to the TDK (Turkish Language Corporation) Online Dictionary of Proverbs and Idioms from the novel *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (A Marriage Under the Comet)*

Abstract

Idioms are part of the historical, geographical, literary and human memory of the society. Therefore, idioms contain clues that will enable a society to be recognized from different aspects. It reveals the value of the words in the vocabulary of the language in terms of their functions, through the richness of expression. Idioms have always been found worth examining because of their meanings and their ability to provide agility in expression. Languages abundantly use idioms that are among the vocabulary of the language to reason the life that the community they belong to, and to express it to others by putting it into thought through words. Thus, by means of idioms, it is possible to follow the socio-cultural differentiations that occur from time to time in the society, the lifestyle and perspective of the speakers of the language inherited from the past and the changes in them. It is also possible to follow the aspects of this perspective that are reflected in the language through words and expressions, their origin and structure, the choice of words by the speakers and the meanings they attribute to words or phrases. All kinds of changes in the meaning of idioms such as expansion, contraction, improvement, deterioration, and events such as disappearance or derivation have been the subject of different studies. This study, based on the first edition of Hüseyin Rahmi GÜRPINAR's novel, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (=A Marriage Under the Comet)*. With this study, all the vocabulary in the novel was indexed, idioms that were in the vocabulary of Turkish a hundred years ago were determined, and the ones that reached today's Turkish from these idioms, as well as how these idioms continue their existence (pronunciation, word order, word preference and meaning) are determined and they are used for idiom studies. intended to contribute. The study is limited to the idiom existence of the mentioned novel. In the study, examining Hüseyin Rahmi and this novel, the way the author reflected the cultural and language characteristics of his own period in his works was taken into consideration. Due to the fact that the author frequently refers to the elements of the language spoken by the people in his works, both in terms of language and social context, the aspect of giving the culture of the period and the use of the language in its natural environment with sections from real life has been influential in the selection of the work and the author. In order to form the corpus that will be the subject of the study, the Arabic lettered edition of the and the last edition with the Latin alphabet were read comparatively and the text was checked. The text was sorted through the indexing program and all the words and compound structures were listed in alphabetical order. The meanings of all these words and idioms lined up has been determined according to their context. The idioms and their meanings (both the word group that makes up the idiom and its meaning) were compared with the TDK Online Dictionary of Proverbs and Idioms, and idioms that were not included in the dictionary or that had a change in their structure or differentiation in their meanings were determined. In addition, some compound structures that do not had the feature idiom (which cannot be accepted as idiom) were also lined up as a list and controversial issues as to whether these were idiom had also been addressed.

Keywords: Idioms, TDK Online Proverbs and Idioms Dictionary, Idiom Contributions

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Giriş

Deyimler, halkların tarih sahnesinde var oluş süreçlerini birtakım kelimelerle tabii bir şekilde kodlayarak gelecek nesillere aktarma işlevi üstlenirken dil ve kültür arasındaki bağın ne denli önemli olduğunu da gözler önüne serer. Deyimler kaynaklarını; tarihî şahsiyetler etrafında oluşmuş fıkralar, tarihî-efsanevî olaylar, menkıbeler, toplumu etkileyen önemli yaşantılar veya toplumlar arası etkileşimden kaynaklanan çeşitli aktarmalardan alır. (Tekin 2012: 81; Çotuksöken 1992: 6; Özön 1943: XXVIII). Dilbilimciler deyim tarif ederken şu ortak yargılar üzerinde birleşmişlerdir: en az iki sözcükten meydana gelerek gerçek anlamın dışında bir anlam oluşturma (Hatiboğlu 1972: s. 194), değer bakımından aynı olmakla birlikte kesin bir yargı içermeme hususunda atasözlerinden ayrılma ve atasözlerinden daha fazla kullanılma (Tülbentçi 1977: 6), çekici bir anlatım içermeme ve kalıplaşma (Aksoy 1971: 49; Elçin 1986: 642), genellikle master biçiminde olmaları ve düşünceyi güçlendirme (Bahadınlı 1992: 11) gibi. Verilen bütün deyim tarifleri bu kavramlar üzerinde şekillendirilmiştir. *Türkçe Sözlük*'te ise "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." (Türk Dil Kurumu 2011: 651) şeklinde tarif edilmiştir. Bu tariflerden hareketle deyim; bir olay veya durumu kısa yoldan aktarmak amacıyla birden fazla kelimenin anlam ve anlatım incelikleriyle birleşmesi sonucu oluşan kalıplaşmış söz varlıklarıdır. Deyimlerin bir diğer yönü ise kelimelerinin bazı istisnalar dışında değiştirilemez olmasıdır. ÖZÖN bu konuda deyimlerin kökleşmiş ve kemikleşmiş yapılar olduğu ifadeleriyle kullanımlarında dikkatli olunması gerektiğini söylemiş ve bu durumu *akı kararı seçmek* "akıl erme" *akla kararı seçmek* "herhangi bir konuda sıkıntı yaşama" gibi deyimlerle örneklendirmiştir. Böylece, bir ek değişmesinin bile anlamda yaratacağı başkalaşmaya dikkat çekmiştir. (Özön 1943: XXIX) *Dilbilim Sözlüğü*'nde de "çokça değiştirilemez" ifadesiyle deyimlerin kelimelerinde genel bir değişmezlik kuralından bahsedilmiştir. (İmer, Kocaman, & Özsoy 2011: 85) Buradaki *çokça* ifadesinden ise bu durumun istisnalarının olduğu manasının da değerlendirmeye alınması hususu önemlidir. Çünkü dilbilimciler, bu durumun bazı istisnaları olduğundan ayrıca bahsetmişlerdir. GÖKDAYI, deyimlere gelen farklı çekim eklerinden ve deyimlerin arasına farklı sözcüklerin girebilme özelliğinden bahsetmiştir. (Gökdayı 2012: 665) TETİK ise bu durumu dört maddede açıklamıştır. Bunlar: masterla bitenler "aklı başına gelmek, akli başına gelir...", zamir ve aitlik ekiyle kurulanlar "boyun bükme-boynunu bükme / göreyim seni-göreyim **sizi**...", yer ve zamana bağlı kullanım farklılığına sahip olan anlamdaş kelimelerin yer değiştirmesi "çar çeşm ile beklemek-**dört gözle** beklemek / dolaba düşmek-dolaba **gelmek**..." ve deyimden kısaltılma yoluyla oluşması "**altundan** Çapanoğlu çıkmak-Çapanoğlu çıkmak / yüreği **yerinden** oynamak-yüreği oynamak..." şeklindedir. (Tetik 2013: 6-7) Buradaki söz konusu değişmeler yazı veya konuşma sırasındaki üslup özelliklerinde, vezin kafiye gibi özel yazı ve söyleyiş biçimlerinde, zamanla birbiri yerine kullanılan kelimelerde görülmektedir. Aynı şekilde AKSOY da bazı deyimlerin farklı yörelerde farklı kelimelerle kullanılabileceğinden bahsetmiştir. (Aksoy 1971: 45) SİNAN, deyimlerin kalıplaşmış ifadeler olsalar da masterlı deyimlerdeki değişmelerin haricinde de deyimlerde kelime başı, ortası ve sonunda da değişmelerin görüldüğünü ifade etmiştir. Buna bağlı olarak bu değişmelerde dikkat edilmesi gereken hususun, anlam özelliğinin değişmeme durumu olduğunu da ifadelerine eklemiştir. (Sinan 2000: 126-127) Dilin kendi işleyişinde yer alan tabii kurallar bu durumun sınırlarını da belirler. Özellikle her anlamdaş kelimenin birbiri yerine geçemeyeceği durumlar vardır. Örneğin *başı bozulmak* ve *kafası bozulmak* deyimleri anlamdaş kelimelerle kurulu olsalar da birbiri yerine kullanılma durumları anlam karışmasına yol açabilecek bir durum oluşturur. Zira sırasıyla birisi *evlilik akdinin bozulması* anlamına gelirken bir diğeri ise *çok sinirlenmek* anlamına gelir. Buna ek olarak bilinirlik açısından halkın ortak bir biçimde kabul ettiği bazı yer adları ve özel adlarda da bu değişim mümkün olmamaktadır: "sarı çizmeli Mehmet Ağa, atı alan Üsküdar'ı geçti, Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak, Karamüsel sepeti sanmak, sağır sultan duydu, Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu..." gibi. Dil canlı bir varlık olması sebebiyle gelişim ve değişime açık bir yapı teşkil eder. Dolayısıyla halkın söyleyiş biçimlerindeki tabii değişmeler deyimlere de yansımaktadır. "Dilin doğası gereği" (Sinan, Deyimlerin Yapısı

Değişir mi?, 2009: 2000) ortaya çıkan bu değişimler, deyimlerin kelime yapılarındaki farklılıkları dönemsel olarak ortaya koyar. Bu durum, özellikle yazılı metinlerin kalıcılığı sonucu somut bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

A. Deyimler ve kalıp ifadeler

Bir söz grubunun deyim sayılabilmesi için birtakım temel ölçütlere sahip olması gerekmektedir. Bu ölçütler: kalıplaşma, çekici anlatım, kelimelerin öz anlamından az veya çok farkla ayrılmasıdır. Dolayısıyla bir deyim var oluş amacı yeni bir anlam biçimi ortaya koymaktır. Oysa birçok çalışmada bir anlam biçimi ortaya koymayan birçok yapı sadece kalıplaşma özelliği göstermesi nedeniyle deyim sayılmaktadır. Ancak bunlar, dilin en az çaba ilkesine bağlı olarak gerçekleşen tabii durumlardır.

A.a. Birleşik fiilli yapılar ve eylem öbekleriyle kurulu yapıların deyimsel ilişkileri

Birçok deyim çalışmasında deyimlerin ve yardımcı eylemlerle kurulu yapıların birbirine karıştırıldığı gözlenmektedir. Korkmaz birleşik fiilleri, "Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir." (Korkmaz 2014: 199) şeklinde tanımlamıştır. "...deyimler üzerine yapılmış en bilimsel ve en yetkin çalışmalarda bile Türkçenin ana yardımcı fiilleriyle kurulmuş ve mecazlık hiçbir yönü olmayan birçok birleşik fiil deyimler arasında sayılmıştır." (Özezen 2001: 876) Bu durum *TDK⁴ Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde de aynı şekilde ele alınmaktadır. Bu tür yaklaşımların deyim tarifleri üzerinden ele alındığında deyim özelliği göstermedikleri açık bir şekilde ortaya konabilmektedir. Örneğin; *Fırar etmek*: "Fırar" kelimesi *Güncel Türkçe Sözlük*'te "1. Kaçma, kurtulma 2. Bir sanık, tutuklu veya hükümlünün gözcülerin elinden kurtulması" (<http://sozluk.gov.tr/>) olarak anlamlandırılmıştır. Aynı kelime *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde "fırar etmek" birleşik fiille kurulu biçimiyle deyim olarak alınmış anlamı "kaçmak" şeklinde gösterilmiştir. Görüldüğü üzere bu yapıda; gerçek anlamı dışında bir anlam kullanımı, anlatımda çekicilik, farklı bir durumu ifade etme gibi özellikler mevcut değildir. KORKMAZ, birleşik fiillerle deyimleşmiş birleşik fiilleri, anlam kaymasına uğrayıp uğramama yönünden ayırmıştır. Bu tür yapıların ancak; anlam kayması yoluyla yeni bir anlam, buna bağlı olarak kalıplaşma özelliği göstermesi yönleriyle deyimleşebileceğini belirtmiştir. (Korkmaz 2014: 217) Dolayısıyla *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde deyim olarak alınan *davet etmek, faydası olmak, fark etmek, feda etmek, feryat etmek, halt etmek, hata etmek, ısrar etmek, iğfal etmek, ihata etmek, nispet etmek, piyasa etmek, telef etmek, telef olmak*⁵ gibi yapılar deyim özelliği göstermemektedir.

Bir sözcük grubunun deyim özelliği kazanabilmesi için öncelikle bu sözcüklerin doğrudan veya dolaylı olarak kendi anlamları dışında yeni bir anlam boyutu oluşturmaları gerekmektedir. Bu yeni anlam boyutu ise işlevsel olarak bir durum veya olayı kısa yoldan anlatma ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olmalıdır. KORKMAZ; eylem öbeklerinin deyim sayılabilmesi için kelimelerin sahip olduklarından farklı bir anlam kazanmasının yanı sıra, anlamın güzellik ve zenginliğinin sağlanması hususunda mecazî kullanımları da içerme gibi öğelerin belirleyici olduğundan bahseder. (Korkmaz 2014: 217) "Eylem öbeklerinde yer alan sözcükler, sözlük anlamlarının dışına çıkmadıkları zaman deyim sayılmazlar." (Akyalçın 2012: 12) Deyim özelliği gösteren yapılar ilgili oldukları bağlamın duygu, durum ve olay karşılığını çekici ve kalıcı bir anlatımla vererek düşündürmeyi amaçlar. Asıl fiil ve yardımcı fiillerle kurulan yapılarda ise isimlerin fiille dönüştürülmesiyle isimden fiil yapımı oluşması ve belirtilen ismin gerçek anlamından kopmaması gibi

⁴ *Türk Dil Kurumu* adından kısaltma gösterimi.

⁵ Verilen örnekler *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* adlı romandan çıkarılmıştır. *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'ndeki tüm örnekleri kapsamamaktadır. Ancak, bu sözlükte bu benzeri yapıların deyimlik özellikleri örnekler üzerinden değerlendirilebilir.

unsurlar bu tür yapıların deyim özelliğine sahip olmadığını ortaya koyar. Çünkü deyimler, büyük ölçüde mecaz anlamla oluşmuş söz varlıklarıdır. (Alibekiroğlu 2018: 1143) Tahsin BANGUOĞLU, bu türden nesne ve adlarla kaynaşmış fiillerin sadece oluş ve kılış anlamı taşımamakla beraber yardımcı fiillerle aynı işlevde olduklarını, yani adın kavramını fiilleştirme görevi üstlendiklerini belirterek bu tür yapılara *yarı yardımcı* fiiller adını vermiştir. (Banguoğlu 2019: 316) Verilen bu ölçütler göz önüne alındığında çeşitli kalıplaşmış ifade biçimleri (birleşik fiil, dua-beddua, ikileme...) ile deyimlerin ayrımı kolaylıkla yapılabilmektedir. Örneğin: *göster-* fiiliyle kurulan birçok yapı *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde deyim sayılmıştır. *Göstermek* sözlük anlamı olarak 3. anlamında "belirtmek, anlatmak", 6. anlamında öğretmek, açıklamak, 11. anlamında *yardımcı fil* etmek gibi anlamlarda verilmiştir. (TDK, Türkçe Sözlük 2011: 974-975) *Feragat göstermek, cesaret göstermek, aday göstermek, gayret göstermek, ilgi göstermek...* gibi sözcük gruplarının *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde deyim maddesi olduğu görülmektedir. Bu grupların deyim olma yönleri her iki kelimelerinin de gerçek anlamlarından sıyrılmamış olmaları nedeniyle tartışmalıdır. Ayrıca bu yapıların "etmek" yardımcı eylemiyle çekimlendiklerinde de anlamlarında bir değişme olmadığı gözlenmektedir: *feragat göstermek/etmek, cesaret göstermek/etmek, gayret göstermek/etmek...* gibi. Dolayısıyla birleşik fiil grubuna giren yapılar olduğu buradan da anlaşılmaktadır. Ancak, *dış göstermek, gününü göstermek, kapıyı göstermek, kendini göstermek...* gibi yapıların taşıdıkları mecaz anlam ve gerçek anlamları dışında bir araya gelerek yeni bir anlam oluşumuyla birlikte kalıplaşmaları nedeniyle deyim özelliğine sahiptirler. Bu tür yapıların tespit edilerek ayrıştırılması, konular arasındaki karışıklığın giderilmesi hususunda oldukça önemlidir.

B. *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*'tan deyim katkıları

1. Bahis kızırmak / kıızırtmak: Herhangi bir konu üzerindeki konuşmalar, hararetle bir şekilde uzayıp devam etmek.

"Bu neşrîyâtta münfa'îl olan birkaç hanım yine sadâ-yı matbûâtla mûğberâne cevâblar verdiler bâhis kıızırttı." (Gürpınar 1912: 54)

"Bu tarafta şebeğin ayı ile olan karâbeti bâhsi kıızırtken biraz ötede üç dört genç kız..." (Gürpınar 1912: 75)

2. Bel çökertmek: Beli hafifçe bükerek veya bel yardımıyla hafifçe eğilerek bir tür selam verme veya vedalaşma hareketi göstermek.

TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü'nde "bel çökmek: kamburlaşmak" şeklinde alınan madde, çekime girme yönünün farklılığıyla beraber yapısal benzerlik gösterse de anlam bakımından farklılık içermektedir. GÖZAYDIN, *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde "bel kırmak" deyiminin "kırtmak ve salınmak" anlamları dışında "yüksek bir makamdaki insanı kibarca selamlamak için yapılan bir hareket" (Gözüaydın 2020: 35) olarak bir anlam daha içerdiğini belirtmiştir.

"Kâğıtçı ile hîn-i vedâda belini çökerterek aktrist-vârî yaptığı bir reverans İrfân'ın âdeti hayretini mücib oldu." (Gürpınar 1912: 234)

3. Çehresi et bent olmak: Bu deyim iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Öncelikle deyimde geçen "bent" kelimesi *bağlama, bağlanma* anlamlarında ele alınmalıdır. Böylece iki anlam çıkarılabilir. İlk anlam: "yüzü et bağlamak: yüzü kırmızıya dönmek, görüntü bakımından deri renginden sıyrılıp et hâlini almak", ikinci anlam ise, "yüzün donuklaşması veya rengi atmak" şeklinde ele alınabilir. İkinci anlamın daha güçlü

olduğunu gösteren iki belirti vardır. Bunlar: deyimın geçtiği cümleden hemen sonra yüzün kızardığına dair vurgu yapılması, böylece yüzün kızarması anlamından başka anlamlara geldiği anlaşılmaktadır; diğeri ise *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde yer alan "ek bent olmak: şaşırıp ne diyeceğini bilememek" deyimidir. Bu deyimın de ikinci anlama destek olma yönü kuvvetlidir. Ancak, metinde, "ek" değil "et" kelimesiyle gösterilmektedir. Ayrıca *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde *ek bent olmak* deyimının tanıklı cümlesi yer almamaktadır. Bu deyimlerin yapısal yönden benzer olan ve anlamdaş kelimeleriyle kurulu, ancak farklı anlamlardan ele alınan biçimleri ise şöyledir: *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde *et tutmak* maddesinden *et bağlamak* maddesine gönderme yapılmıştır. Anlam olarak da "et bağlamak: 1. Şişmanlamak. 2. Yara kapanmak" (<http://sozluk.gov.tr/>) şeklinde gösterilmiştir. *Et bent olmak* deyimının *Derleme Sözlüğü*'nde aynı anlamda olup farklı yapılarla kurulu örnekleri de yer almaktadır. Bunlar: *ent bent olmak*: Şaşmak, şaşakalmak. -Manisa-, *engi bengi olmak*: Şaşmak, şaşa kalmak. -Denizli-Aydın-Muğla- (<http://sozluk.gov.tr/>). *Engi bengi olmak* deyiminde geçen *eng beng* ikilemesi *Kubbealtı Lugatı*'nda, "Fars. *Beng* "uyuşturucu bitki" ve anlamsız benzer kelime *eng* ile "Şaşırıp ne diyeceğini bilememek" anlamına gelen *Eng beng olmak* söyleyişinde geçer." şeklinde aktarılmıştır. (Kubbealtı Lugatı (lugatim.com) Bu deyimın bir başka biçimi de Isparta yöresine ait *añıt beñit olmak* söyleyişinde, "şaşmak, şaşırarak, aptallaşmak, tutulup kalmak" anlamlarıyla geçer. (Erkap 1999: 217) "80-100 sene önceki Isparta mahalli ağzının özelliklerini ortaya koyabilmek için Av. Güngör Çakmakçı tarafından 1951 yılında kaleme alınan *Tâşircilerin Tâfik'ten Ağ Gız Aba'nın Zıddığa*" (Isparta Mahalli Ağzı (ktb.gov.tr) adlı mektup örneğinde görülen bu deyimın tanıklı cümlesi, "Habarı duydum töbösün anıt benit oldum." şeklinde yer almaktadır. Cümle bağlamından bu deyimın yukarıda verilen "şaşırarak, tutulup kalmak" anlamlarıyla örtüştüğü görülmektedir. (Isparta Mahalli Ağzı (ktb.gov.tr) "Añıt" kelimesi *Gül Dili Isparta Ağzı* adlı eserde "alık, aptal, budala" anlamıyla verilmiştir. (Erkap 1999: 217) *Derleme Sözlüğü*'nde ise içlerinde Isparta'nın da bulunduğu çeşitli yörelere ait birkaç anlama verilmiştir. Bu anlamlar: alık, aptal, ahmak, sersem...; iki tarla arasındaki sınır, sözlükte özellikleri sayılan bir çeşit kuş türü şeklinde verilmiştir. (<http://sozluk.gov.tr/>) Bu deyimdeki *beñit-bañit* kelimesinin anlamına ise bu sözlüklerde rastlanmamıştır. Muhtemelen *engi bengi* ikilemesindeki *eng* gibi, ikilemede görülen anlamsız bir sözcüktür. Burada aynı anlam işlevindeki deyim, çeşitli ve birbirine oldukça yakın yapısal şekilleri ile görülmektedir. Özellikle halk ağzından derlenen yapılarla sözlü gelenekte görülen, akılda kalmayı ve aktarılmayı kolaylaştıran mısra başı kafiye, aliterasyon gibi söz sanatlarının varlığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde verilen *ek bent olmak* deyimini anlam olarak aynı olmakla birlikte yapısı itibarıyla ayrılmaktadır. İncelenen söz konusu eserde; *et bent* şeklindeki deyimın *beti benzi atmak* deyimini veya *bet beniz* ikilemesindeki yapı şekliyle de *et bet olmak* biçiminde de bir kullanımın varlığı ihtimalini, verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere güçlendirmektedir.

"Bu sözü işitir işitmez **çehren evvelâ et bend oldu**. Sonra kızardı." (Gürpınar 1912: 209)

4. Çehresini çatmak: Yüzün memnuniyetsiz bir ifadeye bürünmesi, yüzünü buruşturmak. Yüzünü/suratını buruşturmak/ekşitmek deyimleriyle aynı anlama gelmektedir.

"Emeti Hanım **çehresini çatıp** birkaç defa geçirerek..." (Gürpınar 1912: 233)

5. Dili çalmamak: Akıcı ve düzgün konuşma özelliği göstermek.

Bağlamdan hareketle "çalmak" kelimesi "tesir etmek, bozmak" anlamına gelmektedir. "*Dili çalmak*" deyimini ise *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde, "dili (başka bir dile) çalmak" şeklinde verilmiş, "bir kimsenin konuşması başka dile benzemek" (<http://sozluk.gov.tr/>) şeklinde de anlamlandırılmıştır. Bu anlama metinde geçen anlam karşılaştırıldığında TDK'nin vermiş olduğu anlamın dar bir anlam

çerçevesinde alındığı görülmektedir. Oysa metin bağlamında bir kişinin konuşmasındaki akıcılıktan ve konuşma bozukluğu olmama durumlarından bahsedilmiştir. Çünkü konuşan kişinin dil özelliği bakımından başka bir dille kıyaslanmasını gerektirecek bir durum veya olay iması bulunmamaktadır.

“Bir de baktım ki **dili hiç çalmıyor** erkek gibi usturuplu gâyet güzel lakırtı söylüyor.” (Gürpınar 1912: 270)

6. Dolaba düşmek: Kandırılmak, oyuna gelmek. *TDK Güncel Sözlük*'te *dolaba girmek (veya gelmek)* şeklinde gösterilmiştir. Ancak, *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'ne aktarılmamıştır.

“...bu işin içinde birtakım dubaralar entrikalar seziyordu bir **dolaba düşmemek** için delikanlı düşündü...” (Gürpınar 1912: 257)

7. Ebkem bırakmak: Konuşamaz vaziyete getirmek, susturmak. *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde “lal etmek” deyiimiyle aynı anlama sahiptir.

“...hatve-i itirâfâtımda gözükten tehlike-i sukût şiddetle beyân-ı hissiyât etmek istediğim bu vâdide beni yine **ebkem bırakıyor**. Nasıl söyleyeyim...” (Gürpınar 1912: 229)

8. Elinden çekmek: Birisinden kaynaklanan sıkıntılı durumlar yaşamak, birinden veya bir şeyden muzdarip olmak.

“Ağabeyimin bisikleti **elimden neler çeker** kendimi de onu da bir duvardan bir duvara çarparak altımda güya bir küheylan varmış gibi âdeta maneje yaparım.” (Gürpınar 1912: 131)

9. Gözüne perde inmek / gözünü perdelemek: Gerçekleri görememe veya anlayamama durumu. *TDK Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde “perde inmek” şeklinde alınmış, anlam karşılıkları ise: “1. hlk. gözde katarakt olmak; 2. hlk. gizlemek, örtmek; 3. bir tiyatro oyunu bitmek.” (<http://sozluk.gov.tr/>) olarak verilmiştir.

“Zavallı çocuğun kalbini işgâl eden körü körüne bir muhabbet bu dil-pesendini dâimâ müdâfa'a ediyor, her bedâhate karşı **gözlerini perdeliyordu**.” (Gürpınar 1912: 263)

10. Güç hâl ile: Güçlülkle, zorlukla.

“Sofa kadınlar hamamı gibi bir uğultu içinde inliyordu **güç hâl ile** bu uğultuyu biraz tahfife muvaffak olarak ağır ağır giristi.” (Gürpınar 1912: 57)

11. Hürmet göstermek: *Güncel Türkçe Sözlük*'te *hürmet* kelimesinin karşılığı olarak “saygı” verilmiştir. *Saygı* maddesinde ise “saygı göstermek” deyimine yer verilmiştir. Dolayısıyla “hürmet göstermek” deyimini de maddeler arası gönderme yapılarak sözlüğe eklenmelidir.

“Kızlığın afâfet-i samîmiyesindeki cehâlete **hürmet göstermenizi** istihâm ederim.” (Gürpınar 1912: 259)

12. İçine oynatmak: Hırsızlık etmek, bir şey çalmak.

“...paranı vermeyip sana eziyet eder ve dâimâ beş on kuruşunu **içine oynatmak** için türlü hileler düşünürdüm.” (Gürpınar 1912: 165)

13. İraden elinde olsun: Talak tabiri olarak “boş ol” anlamında kullanılan bir söz. (Düzenli 2018: 46)

“Büyük bir şey değil, biraz masraf... Geçinebilirsem ne a'lâ geçinemediğim sûrette **irâden elinde olsun** deyiveririm ve 's-selâm. Almak da hak bırakmak da.' dediniz.” (Gürpınar 1912: 296)

14. İş bitti /bitmek: Bir olay veya durumun olup bitmesi durumu ve artık değiştirilmesinin mümkün olmaması.

TDK, *Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde iş (birinde) bitmek ve iş (birinden) bitmek şeklinde verilmiştir. Bu deyimlerin anlamı ise “bir meselenin bitmesi, sorunun çözülmesi veya sonuçlanması birine bağlı olmak” şeklinde verilmiştir.

“...sonra o ne densizlik ederse etsin yine senin elinde demektir bir kere kapana girdi, o **iş bitti**.” (Gürpınar 1912: 284)

15. Kebap olmak: Ateşte veya sıcakta yanmak, kavrulmak.

“...bu iki dâhiyenin ân-ı muvâsalasında boğulmakla **kebâb olmak** gibi iki zıt ölümün pençe-i müşterekinde mi terk-i hayât eyleyecekler.” (Gürpınar 1912: 159)

16. Keder götürmemek: Üzüntüye katlanamamak, derde veya sıkıntıya tahammül gösterememek.

“Öyle merâklanınca boğazıma bir şey tıkanıyor fenâ oluyorum evvelki kadar **keder götürmemiyorum**.” (Gürpınar 1912: 7)

17. Kışır bağlamak: Kabuk tutmak, kabuklanmak. *Güncel Türkçe Sözlük*'te “kışır” maddesinin deyimler kısmına eklenerek “kabuk bağlamak” deyimine gönderme yapılabilir.

“Onlar da birer ateş-pâre iken mürûri zamanla üzerleri küremiz gibi **kışır bağlayarak** artık parlaklığı kalmamış fakat ziyâ ve harâreti etrâfında devrettikleri güneşten alan dünyâlardır.” (Gürpınar 1912: 62)

18. Koçan kesilmek: Herhangi bir sebepten dolayı vücudu hareketsiz duruma gelmek, kaskatı kesilmek.

“Hayriye'm gel, vücudum **koçan kesildi**. Dondum, anacığımı kurtar.” (Gürpınar 1912: 32)

19. Kümfeyekun olmak: Yok olmak manasındadır. Yaratılmışlar için Allah'ın “ol” deyip bir anda oldurma kudretine gönderme yapılarak bir emirle de yok olma durumunu ifade eden söz.

“Ne evlâd anasına-babasına ne velileri evlâdına ne hiçbir dildâde sevgilisine ağlamaya vakit bulamayacak, hep bir anda **kümfeyekûn olacağız**.” (Gürpınar 1912: 102)

20. Laf / söz denmemek: Söylenen sözün ilgili olduğu kişide herhangi bir karşılık bulmaması.

“Bırak canım bırak, kimseye bir **laf denmiyor** ki biz teslikâtzâde olduh deyip lafın içinden çıkıyorlar.” (Gürpınar 1912: 29)

21. Lafın / sözün içinden çıkmak: Herhangi bir olay veya durumun sorumluluğundan kaçmak, kaçınmak; lafi veya konuyu kestirip atmak.

"Bırak canım bırak, kimseye bir laf denmiyor ki biz teslikâtzâde olduh deyip **lafın içinden çıkıyorlar.**" (Gürpınar 1912: 29)

22. Lakırtının belini bükme: Gereğinden fazla konuşmak.

"Öyle bizim mahalle kızları gibi bir dakika içinde sekiz on **lakırtının belini bük**en takımından değildi." (Gürpınar 1912: 211)

23. Masun kalmak: Herhangi bir durum veya olaydan korunmuş vaziyette olmak.

"...bu fenâ hastalığın sirâyetinden meğer siz de **masun kalamamışsınız.**" (Gürpınar 1912: 176)

24. Mertlik göstermek: Bir olay veya durum karşısında korkusuz olmak, cesaretli davranmak.

"Cenâbı Alîm doğru sözü bunlara müyesser kılmayacağı için yine seyyi'e-i menfaatle son nefeslerinde bile olacağı söylemek **mertliğini gösteremiyorlar.**" (Gürpınar 1912: 227)

25. Nasıl oluyor da /oldu da, olup da: Herhangi bir olay veya durumun beklenmezliği karşısında; şaşırma, alay, hayret, sitem gibi çeşitli duyguları belirtmede kullanılan ifade.

"Bu kadar adâvetkâr insanların **nasil olup da** birbirini mahv etmeyerek asırlardan beri bir arada yaşayabilmiş olduklarına ta 'accüb ettim." (Gürpınar 1912: 166)

"- İstiğrâbımı affedersiniz, siz kadın olduğunuz hâlde **nasil oluyor da...** - Benim de zevcimi ayarttı." (Gürpınar 1912: 250)

26. Nazar fırlatmak: Kısa bir an için bakmak, bakıp geçmek, bakış atmak.

"Hemân dakıkada bir yeleğinin cebinden sâ'atini çıkarıyor, serî bir **nazar fırlatıyor...**" (Gürpınar 1912: 213)

"Sokak başlarından ilerilere doğru birkaç **nazar fırlattı.**" (Gürpınar 1912: 238)

"Kadın etrâfına muhteriz **nazarlar fırlatarak** âdeta hızlı denecek hatevâtle Divanyolu'na doğru gidiyordu." (Gürpınar 1912: 231)

27. Ne üstüme lazım: "Beni ilgilendirmez, bu işe karışmam" anlamında, neme gerek.

"Bu düşün için ben de çok şeyler duydum ama **ne üstüme lâzım** dedikodu sevmem." (Gürpınar 1912: 279)

28. Nefsini kurtaramamak: Herhangi bir davranış biçiminde kendine engel olamamak, bir şeyi istemeden yapmak, kendini alamamak

"...endişe-i gayr-ı âdilânesinden bir türlü **nefsini kurtaramıyor**, mu'âmelât-ı beşeriyedeki bu garâbet ba 'zan o derecelere varıyor ki hak ile haksızlığın..." (Gürpınar 1912: 88)

29. Nikâhı altına almak: Bir erkek bir kadınla evlenmek, nikâh etmek.

“...fakat merâk etme; nasıl olsa artık onu **nikâhın altına aldım**, bundan sonra o ne densizlik ederse etsin yine senin elinde demektir.” (Gürpınar 1912: 284)

30. Ortalık çalkalanmak: Bir şey hakkında her yerde duyulur ve konuşulur olma durumu.

“**Ortalık çalkalanıyor**, Bursa’da sağır sultan duydu senin hâlâ bir şeyden haberin yok.” (Gürpınar 1912: 7)

31. Selâmün kavlen gelmek: Felç olma.

“Acabâ hacı babama **selamün kavlen mi geldi?** Söyle bayılacağım.” (Gürpınar 1912: 7)

32. Set derken sepet demek: Söylenmesi gerekenden farklı şeyler söylemek, anlamsızca konuşmak, gereksiz sözler söylemek, saçmalamak.

“Ne yazacağımı bilmiyorum, ta’rif olunmaz bir iğtişâş-ı hissiyât içindeyim. Biraz daha yazsam **set derken sepet demeye** başlayacağım.” (Gürpınar 1912: 202)

33. Seza görmek: Bir şeye değer görmek, uygun bulmak, yakıştırmak.

“Sevmek istediği, perestişe en ziyâde **sezâ gördüğü** kadın sûreti, en samîmî tasavvurât-ı âşıkânesi, ideali aynen işte böyle idi.” (Gürpınar 1912: 256)

34. Söze katmak: Bir kişiden veya şeyden bahsederek herhangi bir konuya dahil etmek, konu etmek.

“...o risâlenin ismini **söze katmak** amacıyla türlü zeminler girizgâhlar buluyordu.” (Gürpınar 1912: 46)

35. Sözü getirmek / Sözü ...-e getirmek: Sözü doğrudan söyleyemeyerek çeşitli söz oyunları ile asıl konuya geçmek.

“Emsâl’in **sözü bu neticeye getirmesinden** mâba’d, bahsin alacağı cereyânı İrfân anlayarak bu kadar isticvâbla bi’l-iktifâ çekildi.” (Gürpınar 1912: 212)

36. Taht-ı nikâhına almak: → Nikâhı altına almak

“Feriha’yı **taht-ı nikâhına almak** cinnetinden ferâgat edemeyecekti.” (Gürpınar 1912: 263)

“Bu kadar büyük bir rezâletime vukûfundan sonra beni ne cesâretle **taht-ı nikâhına aldın?**” demiş olsa buna ne cevâp verecekti?” (Gürpınar 1912: 274)

“...bir kızı ne cesâretle **taht-ı nikâhınıza aldınız?**” (Gürpınar 1912: 293)

37. Üzüntü çekmek: Tedirgin veya huzursuz edici şeyler yaşamak.

“Bu düğün olup bitinceye kadar; pek büyük gürültüler kopacak, çok **üzüntüler çekilecekti.**” (Gürpınar 1912: 268)

38. Yüreği gümbür gümbür atmak: Olumsuz bir durum karşısında yaşanan korku, endişe, tedirginlik gibi hâlleri belirtmek için, “kalbi çok hızlı bir şekilde çarpmak” anlamında.

"...alacağım cevâbın ma'kûs zuhûru tehlikesinden **yüreğim gümbür gümbür atıyor.**" (Gürpınar 1912: 203)

39. Yüreğini oynatmak: Beklenmedik bir şekilde korku ve heyecana düşürmek, korkutmak.

"Ay **yüreğimi oynatma!** Öyle merâklanınca boğazıma bir şey tkanıyor, fenâ oluyorum." (Gürpınar 1912: 7)

40. Yüzü gözü ateş kesilmek: Utanç veya heyecan sebebiyle yüzü ateşlenmek, kızarmak.

"...bir bıçak ucu veca-ıyla kalbine kadar nüfuz ediyor **yüzü gözü ateş kesilerek** büyük bir halecâna uğruyordu." (Gürpınar 1912: 266)

Sonuç

Deyimlerle diğer kalıp ifadelerin ayırımında en önemli unsur, kelimelerin gerçek anlamlarından sıyrılması veya bir araya gelerek yeni bir anlam meydana getirmeleridir. Oysa bu ölçütler esas alınmadığında diğer birleşik şekildeki söz varlıklarıyla deyimlerin karıştırılması olağan bir hâl alır ve bütün kavram alanları ilgili olduğu alanların dışına çıkarak kavram kargaşasına sebep olur. Özellikle ana fiil ve yardımcı fiillerin kullanıldığı ve bu fiillerin ismi fiilleştirme görevi üstlendiği birçok kelime grubunun deyim sayılması bu konuda yaşanan karışıklığın somut bir örneği sayılabilir. İsme eklenen fiilin, ismi fiilleştirme işlevi bu tür yapıların deyimleştiğini göstermez. Ayrıca ismin anlam itibarıyla da bir değişme göstermediği, deyimlik yapıların teşkil ettiği birtakım ölçütler bakımından da bu savı desteklemektedir. Bu sebeple kelimelere eklenen ana fiillerle yardımcı fiillerin işlevleri ve bir araya gelen yapıların anlamsal boyutu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tespit edilen deyimlerin büyük çoğunluğunda, günümüze değin aynı anlam içeriğinin korunduğu görülmektedir. Ancak, dilin tüm zamanlardaki farklı yapısal değişikliklerine bağlı olarak kelimelerde değişimler gözlenmektedir: *ebkem bırakmak /lal etmek, nefsinin kurtaramamak / kendini alamamak, nazar fırlatmak / bakış atmak...* gibi. Bu türden değişikliklerin aynı zaman diliminde de var olduğu, *nikâhı altına almak / taht-ı nikâhına almak* gibi örnekler üzerinden de tespit edilebilmektedir. Bu durum sanatçının üslubu ve halkın dili kullanma biçiminin farklılığından kaynaklanmaktadır. Dönemin konuşma dilinde ve yazılı metinlerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılma oranındaki farklılıklar bunun temel sebebidir. Çünkü romanda tasvir bölümleri, eğitilmiş kişilerin konuşma biçimleri ve sıradan halkın konuşma biçimindeki fark, deyimler üzerinden de gözlenebilmektedir. Ayrıca, anlam bozulmasına etki etmeden deyimlerdeki anlamdaş kelimelerin birbiri yerine kullanılmalarının sıklıkla rastlanan bir durum olduğu da görülmektedir.

Deyimlerde kullanılan birçok yapının deyim anlamını pekiştirmeye yönelik olarak deyimde eklendiği görülmektedir. Bunlar: *Yüzü gözü ateş kesilmek, yüreği gümbür gümbür atmak*, deyiminde olduğu gibi ikileme şeklinde veya *yüreği oynamak* deyiminde *yüreği yerinden oynamak*, *ne üstüme lazım / neme lazım* biçiminde araya anlamı kuvvetlendiren bir yapının gelmesi şekliyle oluşabilmektedir. Bu durum, deyimlerin diğer kalıplaşmış söz varlıklarına göre daha esnek yapılar olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Aksoy, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü -I*. Atasözleri Sözlüğü: Ankara 1971, Ankara Üniversitesi Basımevi-Türk Dil Kurumu: 325.

- Akyalçın, Necmi: *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*: Ankara 2012, Eğiten Kitap.
- Alibekiroğlu, Sertan: Türkiye Türkçesinde Yarı Yardımcı Fiiller. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*: (2018, Kasım), *Cilt*: 6, Sayı: 15, (1140-1147. Sayfalar).
- Bahadınlı, Yusuf Ziya: *Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları*. İstanbul 1992, Yuva.
- Banguoğlu, Tahsin: *Türkçenin Grameri*: Ankara 2019, Türk Dil Kurumu.
- Çotuksöken, Yusuf: *Deyimlerimiz*. İstanbul 1992, Özgül.
- Düzenli, Pehlül: Türkçe Talâk Tabirleri ve Fıkhî Sonuçları: *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*: 2018, Sayı: 46, (107-140. Sayfalar)
- Elçin, Şükrü: *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara 1986, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Erkap, Salâhaddin: *Gül Dili Isparta Ağzı*: Ankara 1999, Mina Ajans.
- Gökdayı, Hürriyet: "Dilde Kalıplaşma Derceleri" *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*. Ankara 2012, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözaydın, N. (2020, Kasım). "Esir Şehrin İnsanları'ndan Söz Varlığımıza Katkılar": *Türk Dili Dergisi, Cilt: CXIX, Sayı: 827, (34-41. Sayfalar)*
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*: İstanbul 1912, Mihran Matbaası.
- Hatiboğlu, Vecihe: *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara 1972, Türk Dil Kurumu.
- Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: 03. 07. 2021 tarihinde Isparta Mahalli Ağzı (ktb.gov.tr) adresinden alındı.
- İmer, Kâmile; Kocaman, Ahmet, & Özsoy, A. Sumru: *Dilbilim Sözlüğü*: İstanbul 2011, Boğaziçi Üniversitesi.
- Korkmaz, Zeynep: *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*: Ankara 2014, Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu: *Türkçe Sözlük*. Ankara 2011, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: (XXXII+2763 s.).
- Türk Dil Kurumu: *Türk Dil Kurumu Sözlükleri: Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)*: Aralıkla 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Özezen, Muna Yüceol: Deyimler Üzerine Birkaç Söz: *Türk Dili Dergisi, Sayı: 600, (869-879 Sayfalar)*
- Özön, Mustafa Nihat: *Türkçe Tâbirler Sözlüğü*: İstanbul 1943, Ahmet Sait Matbaası.
- Sinan, Ahmet Turan: Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000: Yayımlanmış Doktora Tezi.
- Sinan, Ahmet Turan (2009). Deyimlerin Yapısı Değişir mi? *Turkish Studies*: 2009, Sayı: 4/8, (1996-2009. Sayfalar)
- Tekin, Arslan: *Edebiyatımızda Terimler*. Ankara 2012, Boğaziçi.
- Tetik, Bünyamin: *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. İstanbul 2013, Nesil Yayın Grubu.
- Tülbentçi, Feridun, Fazıl: *Türk Atasözleri ve Deyimleri*. İstanbul 1977, İnkılap ve Aka.